

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tjaša Turnšek

Kulturna politika v času socializma: odnos Zveze socialistične
mladine Slovenije do punk gibanja v sedemdesetih in osemdesetih
letih prejšnjega stoletja

Diplomsko delo

Ljubljana, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tjaša Turnšek

Mentor: izr. prof. dr. Gregor Tomc

Kulturna politika v času socializma: odnos Zveze socialistične
mladine Slovenije do punk gibanja v sedemdesetih in osemdesetih
letih prejšnjega stoletja

Diplomsko delo

Ljubljana, 2015

ZAHVALA

***Za vso pomoč in usmeritve pri pisanju diplomskega dela se zahvaljujem
mentorju izr. prof. dr. Gregorju Tomcu, družini ter prijateljem,
ki so me na kakršenkoli način podpirali.***

Kaji hvala za lektoriranje.

In hvala tebi, Žan, za vse.

»Punk je slovensko partizanstvo sedemdesetih in osemdesetih let prejšnjega stoletja. Iz gozda se je preselilo v pretežno urbana središča, puške pa zamenjalo z agresivno držo in stilom ter distorziranimi kitarami, ki so služile za podlago uporniškim pesmim«. (Matej Mrevlje)

S. V. v spomin.

Kulturna politika v času socializma: odnos Zveze socialistične mladine Slovenije do punk gibanja v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja

V sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja se na Slovenskem pojavi punk subkultura. Sam pojav sproži različne odzive, predvsem oblast pa v njem prepozna potencialnega rušilca takratnega sistema. Odnos do punka se skozi leta spreminja, variira od prvotnega nezanimanja, neodobravanja in ne nazadnje do relativnega sprejetja same subkulture. Namen diplomskega dela je ugotoviti, kakšen odnos je do punka imela mladinska organizacija Zveza socialistične mladine Slovenije. Rezultati analiz dokumentov in besedil kažejo, da se mladinska organizacija ob pojavu punka zanj sploh ni zanimala, na kongresih ga ni omenjala. Nacipunk afera leta 1981 je punku javno pripisala spogledovanje z nacizmom in fašizmom ter ga označila kot dejansko grožnjo sistemu. Na tej točki je mladinska organizacija odigrala ključno vlogo, ko je punk priznala kot obliko množične kulture in glasbe ter zanikala vse očitke, ki so nastali z nacipunk afero. Na ta način ga je zaščitila in sprejela pod svoje okrilje kot gibanje, ki se je razvijalo zunaj uradnih institucij. Priznanje punka je bilo za mladinsko organizacijo izrednega pomena, saj je predstavljajo preizkus za vstop novih družbenih gibanj v osemdesetih letih.

Ključne besede: Zveza socialistične mladine Slovenije, punk subkultura, nacipunk afera, nova družbena gibanja.

Cultural policy in the time of socialism: the attitude of the League of Socialist Youth of Slovenia to the punk movement in the seventies and eighties of the last century

Punk subculture in Slovenia appears in the seventies and eighties of the last century. The phenomenon itself triggers various responses, especially the government sees in it the potential destroyer of the system. The attitude to the punk changes through years, it varies from primary disinterestedness and disapproval to relative acceptance of the subculture. The purpose of this diploma work is to find out what the attitude of the League of Socialist Youth was towards punk. The results from the analysis of the documents and texts show that youth organization at first did not pay much attention to the punk subculture, it did not mention it in its congresses. Nazipunk affair in the year 1981 publicly connected punk with Nazism and Fascism and labeled it as a real threat of the system. At this point youth organization played a vital role when acknowledged punk as form of mass culture and music and denied all accusations connected to nazipunk affair. In this way it protected punk and took it under its wing as a movement which was evolving outside of the official institutions. Acknowledgment of the punk was of the utmost importance, because it represented an experiment for entrance of the new social movements in the eighties.

Key words: League of Socialist Youth of Slovenia, punk subculture, nazipunk affair, new social movements.

KAZALO

1	UVOD	6
2	PRVI DEL: OPREDELITEV IN RAZLAGA OSNOVNIH KONCEPTOV	8
2.1	DRUŽBENOPOLITIČNO DOGAJANJE V SEDEMDESETIH IN OSEMDESETIH LETIH PREJŠNJEGA STOLETJA V SLOVENIJI IN JUGOSLAVIJI.....	8
2.2	MLADINSKE SUBKULTURE	10
2.3	PUNK V SLOVENSKEM PROSTORU.....	12
2.4	KULTURNA POLITIKA – OBDOBJE SAMOUPRAVNEGA VODENJA	14
2.5	MLADINSKA ORGANIZACIJA ZVEZA SOCIALISTIČNE MLADINE SLOVENIJE	15
3	DRUGI DEL: ODNOS ZVEZE SOCIALISTIČNE MLADINE SLOVENIJE DO PUNK GIBANJA.....	17
3.1	10. KONGRES ZSMS	17
3.2	KULTURNI PLENUM	18
3.3	NACIPUNK AFERA	21
3.4	RAZPRAVA O PUNKU NA REPUBLIŠKI KONFERENCI ZSMS	24
3.5	11. KONGRES ZSMS	25
3.6	12. KONGRES ZSMS	26
3.7	NOVA DRUŽBENA GIBANJA.....	27
4	SKLEP IN UGOTOVITVE	29
5	LITERATURA	32

1 UVOD

Pozna sedemdeseta in začetek osemdesetih let prejšnjega stoletja so za Slovenijo in Jugoslavijo predstavljala čas sprememb na več ravneh tako političnega kot družbenega življenja. Če so sedemdeseta leta veljala za obdobje relativno visokega življenjskega standarda brez večji pretresov, pa se po Titovi smrti v začetku osemdesetih let začnejo kazati znaki krize. Pod vprašaj se začne postavljati ves politični in gospodarski sistem in smisel skupne države. Večjih opozicijskih gibanj takratnega časa ni moč opaziti, saj so slovenska oblast in represivni organi poskrbeli, da se je njihovo delovanje omejilo, takoj ko so postala bolj opazna in kritična do obstoječega sistema. Oblast in ljudstvo pa leta 1977 pretrese punk. Punk gibanje oz. subkultura se dokaj hitro razširi iz angleškega prostora, kar priča o plodnih tleh za nastanek in dojetanje same scene. Punk je s svojo kritičnostjo in provokativnostjo pri oblasteh iz simbolične grožnje prerasel v dejansko grožnjo takrat obstoječega socialističnega sistema. O tem priča tako sama cenzura punkerskega ustvarjanja na več ravneh kot tudi izvajanje represije nad pripadniki subkulture. Na dogajanje v zvezi s punkom in oblastjo se odzove mladinska organizacija Zveza socialistične mladine Slovenije, ki po več razpravah na kongresih in sejah iz prvotnega nezanimanja za punk preide na stališče, da punk ni sovražnik sistema, ampak je oblika množične glasbe in scene mladih v Sloveniji, ki jo je potrebno zaščititi in ji dati prostor za nadaljnje ustvarjanje. S punka »sperejo« medijsko pridobljen očitek o spogledovanju z nacizmom in s fašizmom ter ga kot na novo strukturirana pluralna mladinska organizacija sprejmejo pod svojo streho. S tem punku priznajo legitimnost, sami pa si pridobijo izkušnje s sprejemanjem gibanj, ki so se razvijala zunaj uradnih institucij – tukaj govorim o novih družbenih gibanjih, ki kot nasledniki punka nastanejo v slovenskem prostoru.

V diplomskem delu analiziram in interpretiram ta specifičen odnos med punkom in ZSMS. Želim ugotoviti, kakšen je bil ta odnos, kje vse se kaže in kakšne posledice je imel za nadaljnja družbenopolitična dogajanja.

Diplomsko delo je teoretičnega tipa in sestoji iz dveh glavnih delov. V prvem delu se bom lotila opredelitve in razlage osnovnih (teoretskih) konceptov, ki so relevantni za nadaljnje razumevanje: razlaga in interpretacija družbenopolitičnega dogajanja v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja v Sloveniji oz. Jugoslaviji, ki je ključnega pomena za nadaljnje opise in razlage začetkov in značilnosti punk gibanja oz. punk subkulture na Slovenskem, še prej pa se lotim razlag teorij mladinskih subkultur. Nadalje opredelim

značilnosti kulturne politike v tem obdobju, za konec pa sledi opredelitev in opis delovanja mladinske organizacije Zveze socialistične mladine Slovenije (ZSMS). V drugem delu bom podrobneje opredelila in opisala spreminjajoč se odnos ZSMS do punka: sledi interpretacija tega specifičnega odnosa glede na posamezne kongrese ZSMS ter pomen in vpliv t. i. nacipunk afere ter ključnih razprav na to temo v letu 1981. Kot zaključek drugega dela predstavim še posledice odnosa med ZSMS in punkom za nova družbena gibanja, ki so nastala v osemdesetih letih.

Kot že nakazano, metodološko delo temelji na analizi primarnih in sekundarnih virov. Gre predvsem za analize kongresov, razprav in sej mladinske organizacije ZSMS, ki problematizirajo punk tematiko oz. na kakršenkoli način izražajo svoj odnos do punka, in tudi za analizo in interpretacijo različnih člankov iz obdobja sedemdesetih in osemdesetih let prejšnjega stoletja, ki se nanašajo na odnos ZSMS do punk gibanja in *vice versa*. Poleg tega bosta opravljena pregled in interpretacija že obstoječih virov in literature na to tematiko.

V sklopu omenjene tematike sem si zastavila tri raziskovalna vprašanja:

1. Kakšen odnos je imela ZSMS do punk gibanja in kje se ta odnos kaže?
2. Se odnos ZSMS do punka skozi leta spreminja – če da, kaj oz. kateri dogodki vplivajo na te spremembe?
3. Kakšne posledice za nadaljnja družbenopolitična dogajanja je imel za specifičen in spreminjajoč se odnos med ZSMS in punk gibanjem?

2 PRVI DEL: OPREDELITEV IN RAZLAGA OSNOVNIH KONCEPTOV

2.1 DRUŽBENOPOLITIČNO DOGAJANJE V SEDEMDESETIH IN OSEMDESETIH LETIH PREJŠNJEGA STOLETJA V SLOVENIJI IN JUGOSLAVIJI

Diplomsko delo se nanaša na gibanja in dogodke iz druge polovice sedemdesetih in prve polovice osemdesetih let prejšnjega stoletja v socialistični Sloveniji oz. Jugoslaviji, zato je v prvi vrsti potrebno razložiti in razumeti takratno družbenopolitično dogajanje.

V drugi polovici sedemdesetih let je bila Slovenija trdno zasidrana v ideoloških obrazcih samoupravnega socializma. Gospodarski sistem, s strani ekonomistov posmehljivo imenovan »dogovorna ekonomija«, je bil nekonkurenčen in je spodbujal razvoj klasičnih industrijskih panog z veliko nekvalificirane delovne sile. V politiki naj bi z delegatskim sistemom čim več ljudi pritegnili k odločanju, vendar je bilo v resnici delovanje političnega sistema nepregledno, odgovornost posameznika pa se je izgubljala, odločal je zelo ozek krog ljudi. Sistem, imenovan »pluralizem samoupravnih socialističnih interesov«, naj bi bil najbolj demokratičen na svetu, pa je vendarle ohranjal vse osnovne lastnosti socializma, od enopartijskega sistema, nedemokratičnosti, netekmovalnosti pa vse do prevlade politike nad ekonomijo (Repe 2002, 55–6). Zvišanje standarda, ki sicer ni bilo povezano z uspešnim gospodarjenjem, ampak s krediti, ki jih je Jugoslavija najemala v tujini, se je kazalo v potrošniški in gradbeni mrzlici srednje in starejše generacije: mejni prehodi so bili prenatrpani zaradi nakupovalnih izletov v zamejske trgovske centre, ljudje so gradili hiše in vikende (Repe 2002, 56–7).

»Za navidezno nekonfliktnostjo jugoslovanske in slovenske družbe ter za vsaj za socialistične razmere visokim splošnim in zasebnim standardom pa so se že kazala tiha znamenja krize: naraščajoča inflacija, socialne razlike in na jugoslovanski ravni prikriti nacionalni konflikti« (Repe 2002, 57). Če sta v tem času Slovenija in ostala Jugoslavija živeli relativno dobro, so se po Titovi smrti leta 1980 gospodarske razmere začele drastično slabšati (Repe 2002, 57).

»Tito je mrtev, le da tega še ne ve«, je že sredi sedemdesetih let cinično izjavil Koča Popović. Podobno bi, seveda za nazaj, lahko trdili za Jugoslavijo, pa čeprav je navzven vzbujala vtis mirne stabilne države s solidnim standardom, rešenim nacionalnim vprašanjem in mednarodnim ugledom, ki je nekajkrat presegal njeno velikost in ekonomsko moč. V prvi

polovici osemdesetih let osnovne postavke titoizma uradno niso bile postavljene pod vprašaj niti kar zadeva temelje političnega sistema in medrepubliške odnose niti kar zadeva obrambno in zunanjo politiko (Repe 2001, 3 in 5).

V resnici je bilo protislovje med uradno proklamiranim socialističnim patriotizmom, bratstvom in enotnostjo (izraženo v geslu »tudi po Titu Tito«), ki je ostalo nespremenjeno v političnih programih, partijskih resolucijah, šolskih učbenikih in proslavah, ter med realnim doživljanjem Jugoslavije velikansko, kar še zlasti velja za Slovenijo, kjer so mladinci začeli prvi rušiti dotlej nedotakljive jugoslovanske mite (Repe 2001, 7).

Po Titovi smrti je jugoslovansko gospodarstvo iz prikrite krize prešlo v odkrito in nenadzorovano agonijo. Jugoslovanski vladi je z najemanjem tujih kreditov krizo torej uspelo prikrivati vse do Titove smrti. Kazalci krize v začetku osemdesetih let so bili devalvacija dinarja za 30 odstotkov, v naslednjih letih pa naraščajoča inflacija in pomanjkanje nekaterih osnovnih življenjskih artiklov, za katere so oblasti uvedle bone. Vožnjo z avtomobili so oblasti najprej omejile glede na registrsko številko po t. i. sistemu »par – nepar«, potem pa so bili tudi za bencin uvedeni boni. Najhujša je bila energetska kriza, ljudi so prizadele tudi restrikcije pri uvozu blaga. Poleg tega so uvedli t. i. depozit oz. plačilo takse za prehod meje, saj so državljani po določene artikole hodili v tujino in zanje zapravljali devize, ki jih je obupno primanjkovalo.¹ Posledica krize je bilo naglo zmanjševanje standarda, v drugi polovici osemdesetih let je padel na raven iz šestdesetih. Že leta 1980 je stopnja zadolženosti jugoslovanske države presegala 40 odstotkov deviznega priliva, s strani politike kriza ni bila priznana, govorili so o nakopičenih problemih v gospodarstvu, stabilizaciji ipd. (Repe 2001, 10–1).

»V začetku osemdesetih let v Sloveniji ni bilo opaznejših opozicijskih gibanj, redke dejanske in domnevne nasprotnike družbene ureditve pa je služba državne varnosti brez težav nadzorovala. S tujimi krediti kupljen socialni mir sedemdesetih se je sicer iztekel in prebivalci so se začeli soočati s hudo ekonomsko krizo, vendar ta ni povzročila večjih socialnih gibanj« (Repe 2001, 30). Alternativna gibanja so bila v začetni fazi, oblast jih je z lahkoto nadzorovala. Pred in neposredno po Titovi smrti so represivni organi budno motrili potencialne nasprotnike – prostor za izražanje kritičnih stališč do oblasti je bil omejen tudi

¹ Vpeljava depozita je izzvala hude proteste, zlasti pri Slovencih, ki so bili navajeni na odprto mejo in so to razumeli kot omejevanje svobode.

zato, ker se je vsaka kritičnost v času Titove bolezni in prvih mesecih po njegovi smrti ocenjevala kot izrazito nepatriotično dejanje, kot napad nanj in na sistem, ki ga je ustvaril (Repe 2001, 30).

Močno pa je oblasti razburil punk, ko je po deželi začelo odmevati: »Gospodje tovariši, jest vam ne verjamem!«

2.2 MLADINSKE SUBKULTURE

Za razumevanje slovenske punk subkulture iz konca sedemdesetih in osemdesetih let prejšnjega stoletja je v prvi vrsti potrebno opredeliti in interpretirati vsaj nekatere razlage in teorije mladinskih subkultur.

Za začetek lahko opredelimo Tomčevo razlikovanje tipov mladinskih gibanj – to so subkulture, subpolitike in kontrakture. Mladinske subkulture so tista gibanja mladih, ki oblikujejo svoje lastne oblike ustvarjanja in življenjskega stila, mladinske subpolitike razvijajo lastne oblike političnega prepričanja in delovanja, mladinske kontrakture pa poskušajo subkulturni in subpolitični vidik združiti v enotno držo (Tomc 1989, 8). Pri opredeljevanju subkultur kot takih poznamo mnogo definicij in avtorjev, ki se ukvarjajo z raziskovanjem tega fenomena. Velikonja (1999, 14) problematizira že njeno poimenovanje. Predpona sub- postavlja subkulturo za inferiorno v relaciji do (dominantne) kulture, kar je v kulturnem diskurzu nedopustno, saj je kultura stvar kvalitete, ne pa kvantitete. Gre za polje različnosti, drugačnosti in ne za hierarhijo več- ali manjvrednosti. Sicer pa sam kot bistveno značilnost subkultur navaja to, da »so v nekih bolj ali manj očitnih opozicijskih odnosih z glavnimi tokovi v družbi« (Velikonja 1999, 14). Na tem mestu lahko rečem, da ta osnovna opredelitev drži tudi za punk subkulturo na Slovenskem, saj gre v njenem bistvu za nekakšno kritiko takrat obstoječega sistema in stanja v družbi.

S teorijami in razlagami mladinskih subkultur se ukvarjata tako čikaška kot birminghamska šola. Čikaška šola, ki je bila oprta na empirično sociološko analizo, ponuja nekaj razlag in definicij mladinskih kultur oz. subkultur. Albert Cohen je na primer za izhodišče preučevanja subkultur postavil »psihogenično« predpostavko, da so vse človeške dejavnosti niz poskusov reševanja problemov, in v ta kontekst umestil delinkvenco oz. delinkventno obnašanje (Cohen v Poštrak 2002, 161). Ker so se raziskovalci na čikaški univerzi še posebej zanimali za najbolj manifestne oblike obnašanja mladih in se z njimi še posebej ukvarjali, se tudi prve sodobne študije subkulturnega načina obnašanja nanašajo na prestopništvo (Frith in Brake v Poštrak

2002, 161). Če se vrnem na Cohena, ta ugotavlja, da je odločilni pogoj za pojav nove kulturne oblike obstoj skupine med seboj učinkovito povezanih akterjev, soočenih s podobnimi problemi (Cohen v Poštrak 2002, 161–2), s čimer pa lahko poskušamo pojasniti tudi nastanek nove subkulture. Po mnenju Talcotta Parsonsa mladinska kultura razvije vrednote, ki so nasprotne vrednotam sveta odraslih (produktivno delo, prilagajanje rutini, odgovornost). Mladi razvijejo lastne alternativne vrednote, kot so zapravljanje, hedonistične prostočasne dejavnosti in neodgovornost (Poštrak 2002, 161).

Birminghamska šola subkulturam večinoma ni pripisovala razsežnosti in sposobnosti politične rešitve, saj njihovim simbolnim dejanjem ni pripisovala realne politične moči. Phil Cohen postavi eno ključnih tez, ko pravi, da je »latentna funkcija subkulture, da izrazi in razreši, četudi magično, protislovja, ki ostajajo skrita ali nerešena v kulturi staršev« (Cohen, P. v Poštrak 2002, 164). Ta protislovja so nasprotje med puritanstvom tradicionalnega delavskega razreda in novim hedonizmom porabništva in tudi nasprotje med možnostjo napredovanja po družbeni lestvici in ostajanja na brezperspektivnem dnu. Menil je, da so razne pojavne oblike mladih, vsaka na svoj način, predstavljale poskus nadomestiti nekaj združevalnih sestavin, ki so se v kulturi njihovih staršev že razkrojile (Poštrak 2002, 164).

Mike Brake v svojem delu *Sociologija mladinske kulture in mladinskih subkultur* pravi, da so subkulture poskusi razrešitve kolektivno izkušenih problemov, ki se porajajo iz protislovij družbene strukture, in da subkulture porajajo kolektivne identitete, iz katerih je mogoče doseči individualno identiteto, ki ni določena z razredom, izobrazbo in poklicem (Brake 1983, 15). Brake punk opredeli kot »prvo boemsko subkulturo delavskega razreda« (Brake v Poštrak 2002, 167). Še več, Frith za razumevanje punk subkulture postavi navedbo, da »so levičarji punk pojmovali kot stopnjo v gibanju med razredno zavestjo in razredno politično zavestjo« (Frith v Poštrak 2002, 168). Poštrak poenostavi in pravi, da so subkulture pred punkom odsevale zavest o razredni pripadnosti, punk pa naj bi vseboval tudi zavest o političnih razsežnostih in pomenih razredne pripadnosti (Poštrak 2002, 168). Hebdige (Hebdige v Barker 2000, 415–6) punku pripisuje, da ni bil zgolj odziv na britansko krizo, ki se je kazala v nezaposlenosti, revščini in spremembah moralnih standardov, ampak jo je pravzaprav ponazarjal oz. jo dramatiziral (ang. »it dramatized it«). Punk si je prisvojil medijsko izražanje o krizi in ga na nek način »recikliral« v telesnem in vizualnem izrazu. Punk stil je bil ekspresija jeze in frustracij v splošno dosegljivem jezikovnem izražanju, ki pa je dobilo nov pomen in smisel ter postalo značilno za izražanje istočasnih družbenih problemov.

2.3 PUNK V SLOVENSKEM PROSTORU

Peter Lovšin (intervju, 14. januar 2015) o specifičnih okoliščinah v socialističnem sistemu, ki so pripeljale do pojava oz. nastanka punk subkulture, pravi takole:

Nekakšna odtujenost centrov politične moči. Volitve so bile bolj kot ne farsa, vsi smo vedeli, da so vse bistvene odločitve sprejete že prej, mimo nas. Pri tem je bilo včasih prav komično, kako so nas hoteli prepričati, da vendar o vsem odločamo prav mi, samoupravljavci. Tragično z današnjega vidika je spoznanje, da so nas dostikrat vodili, usmerjali s povsem dobrimi in predvsem tudi veliko bolj poštenimi nameni, kot je to navada v današnji demokraciji, a so to delali tako nerodno, da so izpadli veliko večji totalitaristi, kot so bili v resnici.

Kot pravi Tomc (2002, 86), je za razumevanje slovenske punk subkulture potrebno upoštevati kontekst oz. okoliščine, v katerih se je pojavila: avtoritaren političen režim. Kot že na kratko opisano in nakazano v prejšnjem podpoglavju, Tomc problematizira:

Na oblasti so bili ljudje, ki so se čvrsto oklepali oblasti v imenu zgodovinskega projekta izpopolnitve sveta. Malo manj čvrsto pa so verjeli v ideologijo samoupravnega socializma, s katero so opravičevali svoj monopol na oblast. Ker so svojo pozicijo utemeljevali z idejo, so bili zelo občutljivi, ko je šlo za opozicijske ideje drugih. Prepričani so bili v avtoritarno moč besed, v besedo, ki v pravih rokah lahko spremeni svet, jo temu primerno čistili, a se je tudi bali. Kajti če so se s pomočjo besede na oblast povzpeli sami, bi se lahko z disidentsko zlorabo besede na oblast dokopal tudi kdo drug. Od tod takšno veselje do preganjanja drugače mislečih, dejanskih in potencialnih heretikov, disidentov in upornikov vseh vrst. Odziv slovenskih komunistov na punk moramo opazovati iz perspektive politične paranoje, ki ji prej ali slej verjetno podležejo vsi revolucionarni oblastniki (Tomc 2002, 86).

Andreja Potokar meni, da je bil pojav punka tudi pri nas povezan s socialno-ekonomskimi razmerami, na podlagi katerih je zaživel in dobil tudi določene značilnosti, ki so specifične samo za naš prostor (nizek življenjski standard, nezaposlenost, nenehna inflacija in devalvacije, stanovanjski problemi, izredni državni ukrepi, pomanjkanje določenih artiklov, nacionalna nestrpnost ipd.) (Potokar 1984, 32).

Začetke punk subkulture na Slovenskem označujemo s prvim nastopom Pankrtov 18. oktobra 1977 v telovadnici gimnazije Moste. To, da se je punk iz angleškega prostora tako hitro razširil na slovenska tla, samo po sebi priča o presenetljivo hitri dojemljivosti ter dejanski potrebi po taki (z)vrsti izražanja na naših tleh.²

Peter Lovšin v intervjuju 14. januarja 2015: »Javnost je potrebovala spremembe in še zlasti mlajši del tudi akcijo, tako da smo bili kar presenečeni nad velikim odzivom. Pankrti smo recimo mislili, da bomo odigrali en koncert, potem nas bodo pa itak prepovedali.«

Kmalu za Pankrti so prišli še številni drugi bendi – Grupa 92, Buldogi, Berlinski zid; malo kasneje pa še Kuzle, Šund, Industbag in Lublanski psi. Drugo generacijo punka, ki je bila stilsko bolj heterogena, so predstavljali O! Kult, Otroci socializma, Čao Pičke, Via ofenziva, Orkester Titanic, Niet, Borghesia in ne nazadnje Laibach. Tretjo in zadnjo generacijo punka predstavlja hard core – na primer UBR, Tožibabe in Polska malca (Tomc 1989, 130).

Temeljna drža je nihilistična. Panker se ima za pripadnika prazne generacije, ki odklanja večino preokupacij svojih staršev. Ni aktivist, ki bi hotel svet spreminjati. Prevladujoči vsakdan ga toliko niti ne zanima. O vsakdanjiku lahko pove le, da v njem ni bodočnosti, da mu je zanj čist vseeno, da je dolgočasen. Glaven pomen ima zanj subkultura, vendar pa v njej odklanja preteklost, rigidno industrijo zabave, ki je izgubila stil s potrošniki, in velike bende, ki so pozabili na simbolično grožnjo kot sestavni del vsake dobre rokenrol predstave in zabave (Tomc 1989, 130).

Če punk definiramo skozi glasbo, je bil drugačen od progresivnega rocka hipijevske subkulture. Glasba je bila namerno standardizirana, enostavna, populistična, nepompozna s kratkimi pesmimi in direktnim sporočilom ter demokratična (Tomc 2010, 188).

Punk je deloval skozi alternativne institucije, ki so se z njim pravzaprav tudi razvile. Tomc (1984, 11) navaja naslednje: Radio Študent, ki je predstavljal glavni izvor informacij in zvočnih zapisov o dogajanju na naših in tujih scenah, ŠKUC in Forum kot instituciji, ki sta organizirali in delno financirali oblike alternativnih dejavnosti, alternativni Disco FV, ki je organiziral tudi žive nastope, ter Mladinski center kot prostor, v katerem so se lahko odvijale praktično vse oblike alternativne dejavnosti.

V prvih letih je bila punk subkultura s strani pripadnikov dominantne kulture videna le kot simbolična grožnja, ki pa je kmalu prerasla v dejansko grožnjo obstoječemu socialističnemu

² Punk se v Angliji pojavi leta 1976, za začetnika velja skupina Sex Pistols.

političnemu sistemu (Tomc 2010, 176). Ko govorimo o odnosu oblasti do punk subkulture in njenih članov, seveda ne smemo pozabiti na cenzuro in represijo. Cenzuro srečamo na več ravneh ustvarjanja – cenzurirane so bile tri plošče Pankrtov, tri številke Punk Problemov, radijsko predvajanje Novega rocka in televizijska oddaja Letniki. Po nacipunk aferi pride do sprožitve mobilizacije represivnih ukrepov zoper punk, okrepljen se je pritisk policije na punkovsko javnost. Nacipunk afera, ki jo bom podrobneje opisala v drugem delu diplomskega dela in je ključnega pomena, ko gre za odnos ZSMS do punka, pa je punk subkulturo in njene člane etiketirala in jim pripisala spogledovanje z nacizmom. Posledično se je takrat začela diferenciacija znotraj same subkulture. Kakorkoli, po nacipunk aferi leta 1981 so se v večji meri dogajale racije punkerjev v lokalih, legitimiranje ljudi sumljivega videza, fizično nasilje in večdnevna zaslišanja, pritisk na punkerje in njihove družine.

Primerno je izpostaviti dejstvo, da punk ni sodil v opozicijo, želel je predvsem širiti javni prostor, omogočiti svobodnejše delovanje in izražanje drugačnosti zunaj uradnih institucij. V tem oziru je punk več kot standardna politična opozicijska drža. Obenem pa je paradoksnost prava opozicijska intelektualna elita v punku videla »nenaravno zavezništvo z oblastjo« in seveda obratno je oblast v punku videla devastacijski element, ki ruši vse pred seboj. Punkerjem pa nikoli ni šlo za vladajočo politiko, ampak za ustvarjalnost, ki je imela seveda tudi politične konotacije (Repe 2002, 59–60).

In ali lahko na koncu trdimo, da je bil punk predhodnik družbenih gibanj v osemdesetih letih? Muršič (2000, 206) trdi, da je prav punk kot podlaga za vznik družbenih gibanj pomembno vplival na nadaljnji razvoj civilne iniciative. Mrevlje v svojem delu (2004, 26) pravi, da je punk gibanje odprlo prostor za take in drugačne kritične manifestacije, čeprav nova družbena gibanja sama po sebi niso bila neposredno vezana na punk subkulturo (gibanja, uperjena proti globalizaciji, vojnem, onesnaževanju okolja ipd.). O pomenu punka za nova družbena gibanja razpravljam več v zadnjem poglavju diplomskega dela.

2.4 KULTURNA POLITIKA – OBDOBJE SAMOUPRAVNEGA VODENJA

To, kar združuje kulturno politiko samoupravnega obdobja, je nova oblika regulacije. Po letu 1974 so bili ljudje v kulturi izenačeni z delavci v proizvodnji, zaposleni v kulturnih ustanovah so imeli večji vpliv na upravljanje, spremenil se je tudi sistem financiranja kulture. Zamišljen je bil tako, da so se v samoupravnih kulturnih skupnostih združevali ustvarjalci in porabniki kulture ter odločali o sredstvih za kulturo. Duhovna klima v tem obdobju se je spreminjala: v

začetnem obdobju je partija veliko pozornosti posvečala amaterski dejavnosti, nastopala je tudi proti »negativnim tendencam« v umetnosti. V osemdesetih letih se je stanje »liberaliziralo«, in to se je pokazalo tako v živahni elitni kot tudi v eksperimentalni ustvarjalnosti, prvič pa je kulturna politika, sicer skromno, a vendarle, začela podpirati tudi rockovsko ustvarjalnost (Čopič in Tomc 1997, 36–7).

Na splošno je teorija samoupravljanja v letih od 1974 do 1989 ustvarila »terminološke ideologeme«, ki niso imeli zveze z dejanskostjo. Njihova naloga je bila ukrivljanje in nadomeščanje dejanskosti z moralističnimi konstrukti, kjer artikulacija ni bila več namenjena jasnemu izražanju stališč in namer, ampak konstrukciji idealnega videza (Kos v Čopič in Tomc 1997, 65). Vse to se kaže tudi v planskih aktih samoupravne kulturne politike, ki so predvsem deklaracija zaželenega idealnega stanja, ne pa strateški dokumenti, iz katerih bi bilo razvidno, kakšni so bili cilji in prednostne naloge kulturne politike in na kakšen način jih je hotela doseči (Čopič in Tomc 1997, 65).

2.5 MLADINSKA ORGANIZACIJA ZVEZA SOCIALISTIČNE MLADINE SLOVENIJE

Po leksikonu Cankarjeve založbe iz leta 1988 je ZSMS definirana kot

množična družbenopolitična in vzgojna organizacija, v katero se mladi in njihove organizacije prostovoljno združujejo in organizirajo, da bi s svojo dejavnostjo pripomogli k nadaljnjemu samoupravnemu socialističnemu razvoju Slovenije in Jugoslavije, uresničevanju enakopravnosti, krepitvi bratstva in enotnosti narodov in narodnosti, obvarovanju svobode, neodvisnosti in neuvrščene politike Jugoslavije.

Vurnik (2005, 7) pravi, da je bil njen osnovni namen združevati mlade ljudi, jih družbenopolitično aktivirati, pripraviti za vstop v odraslo politiko in jih primerno ideološko indoktrinirati. V kontekstu neformalnih konstelacij družbenopolitičnih organizacij je dobila status t. i. transmisivne organizacije, katere osnovni namen je bil ustvarjati kadre za vstop v politiko. Poleg tega je predstavljala transmisijo partije, kar je pomenilo, da naj bi le izvajala politiko, ki ji jo je narekovala Zveza komunistov (Vurnik 2005, 19).

Bila je organizacija, ki je združevala vse nižje oblike organizacij ZSMS ter družbenih organizacij in društev, ki so združevala mlade ljudi in so delovala na ravni republike. Najvišji organ je bil kongres, ki ga je vsaka štiri leta sklicala Republiška konferenca ZSMS – ta je

ZSMS vodila v obdobju med dvema kongresoma in je bila zavezana k uresničevanju usmeritev kongresa ZSMS (Vurnik 2005, 14). Na tem mestu naj omenim, da so za razumevanje odnosa ZSMS do punka pomembni predvsem 10., 11. in 12. kongres ZSMS, kjer punk subkultura postane del razprav in interpretacij. Več o tem v drugem delu besedila.

Kakorkoli, ZSMS je odigrala ključno vlogo pri uveljavljanju idej civilne družbe in delovanju novih družbenih gibanj. Sredi osemdesetih let je uspela doseči visoko stopnjo avtonomnosti in je z naklonjenostjo sprejela pod svojo streho nova gibanja in podpirala druge civilnodružbene iniciative (v literaturi se pojavlja termin »umbrella organization«) (Krajcar 2003, 36).

Gaber (v Krajcar 2003, 36) pravi, da je ZSMS strukturirala politični prostor tam, kjer ga desetletja ni bilo in je šele začel zastajati. Med vsemi novonastalimi političnimi subjekti je prav ZSMS tista organizacija, ki je ravnala najbolj koristno. Bila je institucija razpuščajočega se sistema, ki je imela dostop do mehanizmov starega sistema in ga kljub omejenosti z njim laže razpustila kot drugi elementi porajajoče se političnosti.

ZSMS je bila ena ključnih akterjev oz. gonilna sila na političnem prizorišču tedanje slovenske scene, ki je dojela pomembnost novih družbenih gibanj ter jim dala legitimnost.

3 DRUGI DEL: ODNOS ZVEZE SOCIALISTIČNE MLADINE SLOVENIJE DO PUNK GIBANJA

V drugem delu bom predstavila odnos ZSMS do punka in *vice versa*, kar predstavlja fokus samega diplomskega dela. V podpoglavjih sledijo analize 10., 11. in 12. kongresa ZSMS, kulturnega plenuma ZSMS, vpliva in pomena nacipunk afere leta 1981, ki predstavlja nekakšno ločnico v dojemanju punka na slovenskih tleh, ter izredne razprave o punku, ki je bila organizirana konec leta 1981. Vključujem tudi članke iz tistega obdobja, ki obravnavajo odnos med ZSMS in punkom. Skozi našete analize bom poskušala odgovoriti na prej zastavljena raziskovalna vprašanja.

3.1 10. KONGRES ZSMS

Ker začetki punka pri nas segajo v leto 1977, analizo začnjam z 10. kongresom ZSMS, ki je potekal od 12. do 14. oktobra 1978 v Novi Gorici. Same besede »punk« v resoluciji 10. kongresa ni možno zaslediti (Vurnik 2005, 248). Kar posredno zadeva punk tematiko, je to, da se je kongres izrekel proti odtujevalnim vplivom množične kulture, šunda in kiča, kar pa ne pomeni, da se bori proti vsakršni vrsti množične kulture, kot so zabavna glasba, množična literatura, stripi ipd., temveč za kakovost teh zvrsti (resolucija X. kongresa ZSMS v Vurnik 2005, 247). Sicer se interpretacij o tem, kaj je kakovostno in kaj ne, ZSMS ni lotevala, je pa že samo definiranje množične kulture v distinkciji kakovostno/nekakovostno zelo subjektivne narave. Vurnik (2005, 248) pravi, da je ZSMS s samo ignoranco punku napovedala bolj ali manj mirno sobivanje z mladinsko organizacijo s spontanimi in po potrebi organiziranimi posegi v punk sceno, s prej omenjeno opredelitvijo pa si je zagotovila formalno zaščito v primeru, če bi punk šel predaleč. Kar se tiče odnosa punkerjev do ZSMS, lahko za to obdobje rečemo, da je šlo predvsem za nezanimanje za mladinsko organizacijo. Ni šlo za načrtno ignoriranje mladinske organizacije, pač pa se je punk razvijal neodvisno od institucionalne politike, povsem spontano, deloval je sam zase. Tomc (1994, 188) pravi, da je punk živel v svojem paralelnem subkulturnem svetu. Predstavniki poklicne mladine so se punkerjem zdeli nezanimivi (Tomc 1994, 188). Na drugi strani pa je bil odnos ZSMS do punka bolj aktiven v smislu zavračanja in preprečevanja nastopov punkerskih skupin in punkerske tiskovne in snemalne produkcije, sicer pa proti samemu obstoju punka ZSMS nikoli ni nastopila. Šlo je za preprečevanje nastopov na šolah, posege vrha republiške Zveze socialistične mladine proti izdaji plošče Pankrtov jeseni leta 1978 pri ŠKUC ter poseg Mestne konference ZSMS

Ljubljana proti izdajanju punkovskih fanzinov prav tako pri ŠKUC. Odločno je ZSMS proti punku reagirala, ko bi se ta utegnil srečati s sistemom oz. njegovo samoohranitveno ikonografijo in obredjem – tako je leta 1979 preprečila nastop Pankrtov v Hali Tivoli ob dnevu mladosti, Republiška konferenca ZSMS pa je zavrnila Pankrte kot kandidate za nagrado zlata ptica (Vurnik 2005, 249). V tem času ZSMS ni imela nekega skupnega stališča do punka (Tomc v Vurnik 2005, 249). Sprotni zapleti so bili predvsem posegi posameznikov na vodilnih položajih v organizaciji, ki so s tem izražali svoje videnje punka ali pa so bili po navodilih drugih primorani disciplinirati svojo bazo (Vurnik, 2005, 249).

3.2 KULTURNI PLENUM

Ključno obdobje v odnosu ZSMS do punka je leto 1981 z nekaterimi dogodki. Razprave o punku se pojavljajo v medijih, do njega se opredeli tudi ZSMS na kulturnem plenumu 21. aprila 1981, kjer v razpravah najdemo interpretacije različnih avtorjev. Jeseni leta 1981 sledijo še nacipunk afera, ki sproži poostreno sankcioniranje punkerjev, izid članka *Kdo riše kljukaste križe?* Zlatka Šetinca 22. novembra v Nedeljskem dnevniku ter izredna seja oz. razprava o punku Republiške konference ZSMS 15. decembra.

Še preden se lotim razprav na kulturnem plenumu, naj omenim še eno pomembno definicijo oz. interpretacijo punka Franceta Popita, tedanjega vodje slovenske zveze komunistov, ki je 14. januarja 1981 sklical občinske sekretarje zveze komunistov in izjavil:

Gledam mladino, ki se flosa po Ljubljani, posebno iz boljših družin, ki je vsega sita, saj tisti, ki se mora prebijati skozi šolo, ne dela tega. Vse to pa skrahira v šoli in potem mu je izhod v kulturi; nato pa imamo pesnike in pisatelje ipd. Če pa vse skupaj zberemo, pa dobimo sila majhno bero. Potem vzemimo pank muziko; vse je nesvobodno. Če mu rečeš, da mora priti s kravato, je nesvobodno. Če mu rečeš, da ne sme onesnaževati krajev, to je tudi nesvobodno. In pravi, da je to protest proti družbi. Kakšen protest je to? Pri nas je to ratalo svojina vseh tistih, ki so lenuhi, ne samo pri fizičnem, ampak tudi pri umskem delu. Tisti, ki se mu ne ljubi študirati in ne delati, naenkrat postane pristaš borca za svobodo in je v pank grupi (Popit v Žerdin 2002, 33).

Novica o Popitovi analizi je hitro zaokrožila po Sloveniji. V ZSMS so njegov govor razumeli kot anatemiziranje punka z argumentom, da punkerji javno »kozljajo«. Popitova ekološka ocena, da punkerji onesnažujejo okolico, ni bila najbolj usodna, najbolj usodno je bilo to, da

je človek, ki je že ducat let poveljeval Sloveniji, izustil besedo »punk«. Linija je bila jasna: punk je na strani sil zla (Žerdin 2002, 33).

O punku je 21. aprila 1981 mladinska organizacija razpravljala na kulturnem plenumu ZSMS z naslovom *Nekatera aktualna vprašanja kulturne politike ZSMS in dejavnosti mladih na področju kulture*. Že v uvodni razpravi Mile Šetinc, takratni uradni predstavnik ZSMS, pravi, »da pojav punka v glasbeni ustvarjalnosti mladih nedvomno tudi zasluži pozornost, saj je postal med mladini tako priljubljen, da so bili sicer redki poskusi administrativnega poseganja v razširjanja proizvodov te glasbene smeri v preteklosti povsem neučinkoviti« (Šetinc 1981, 20). Iskali so vzroke za nastanek te subkulture, tudi ker še niso imeli izkušenj s subkulturami, ki so se razvijale zunaj družbenopolitične organiziranost. V punku so na podlagi tega odkrili simptom, ki so ga povzročile vse pomanjkljivosti mladinske organizacije, predvsem pa odtujenost ZSMS od mladih (Vurnik 2005, 250). Šetinc v nadaljevanju problematizira in pravi: »Kolikor so že tla, na katerih se je rodil punk, nam drugačna in tuja, pa je jasno, da je tudi na Slovenskem naletel na plodna tla in se v veliki meri poslovenil. Ravno ta plodna tla in ne nekakšne državovarnostne dimenzije pa morajo biti predmet analize mladinske organizacije in drugih družbenopolitičnih organizacij.« Sile, ki so v punku iskale »uvožene in socializmu sovražne sile«, je označil za nesmiselne. Pravi, da je punk predvsem simptom, ki kaže na nerazvitost samoupravnih odnosov, družbeno odtujenost, vladavino množične kulture komercialnega tipa, neučinkovitost abstraktnega idejnopolitičnega žargona, konformizem in karierizem v mladinski organizaciji in njeno odtujenost od mladih (Šetinc 1981, 21). Uroš Mahkovec in Jože Vogrinc v eni izmed naslednjih razprav na kulturnem plenumu pravita, da je edini možni odgovor mladinske organizacije na odzivanje mladih na najrazličnejše zvrsti množične glasbe, ki prihajajo od zunaj, to, da jih dopušča in hkrati kritično spremlja. O punku pravita, da je še kako naš, ne glede na to, da se spogleduje s tujimi predhodniki – že samo ob bežnem branju besedil Pankrtov lahko ugotovimo, da so bila napisana samo pri nas in ne na Zahodu (Mahkovec in Vogrinc 1981, 32–3).

Igor Vidmar (1981, 37) v razpravi kritizira gledanja na množično kulturo: »Najprej se govori o punku nasploh, potem pa je v trenutku narejen preskok na punk ideologijo. Viri so zreducirani na nekaj zapisov v tradicionalnih oblikah kulture, praksa tega t. i. punk rocka pa ni bila obravnavana niti v enem trenutku. Ravno ta pristranski ideološki pristop dejansko kaže na to, da je izpeljan iz enostranskega gledanja na množično kulturo.« Pravi tudi, da je punk izločen iz celotnega neobravnavanega torišča popularne glasbe in se postavlja kot neke vrste eksces. Problematizira, da bi bilo potrebno narediti popolnoma vse, da bi se odnos ZSMS, pa

ne do punka, temveč do rock glasbe v kontekstu popularne glasbe spremenil (Vidmar 1981, 38). Samo Hribar je v svojem prispevku zavrnil oznake, ki so punk enačile z anarhistično držo, ter jih označil kot pristranske, neobjektivne in nerazumevajoče (Vurnik 2005, 250 in Hribar 1981, 39–40). S punka je Hribar spravili tudi oznako protisamoupravne ideologije in anarhistične opozicije zveze komunistov. Kot sam pravi:

Ponavljam, punk pri nas ni nikakršna negacija celotnega sistema, ni nikakršna skrajno anarhistična opozicija zveze komunistov, temveč je to pojav, ki je zrasel, se razvil in bo verjetno še naprej živel v naših družbenih razmerah. Alternativa, ki jo zastopa punk, ni nikakršna politična ali kulturna alternativa, temveč je oziroma bi morala biti del slovenske kulture, predvsem pa opomin na zastoje in elitizem v njej (Hribar 1981, 40).

Bojan Kavčič se v svojem govoru dotakne problematike televizije in množične kulture. Pravi, da so televizijske oddaje, ki so posvečene rock glasbi in punku, realizirane dokaj površno, teme največkrat niso zanimive niti aktualne. Oddaje so kratke, v njih redkokdaj neposredno sodelujejo pripadniki mlajše generacije, še redkeje pa jih oblikujejo (Kavčič 1981, 53).

Enostavno si zatisnejo oči pred dejstvom, da ta del množične kulture mladih sploh obstaja in, kar je mnogo huje, preprečijo, da bi informacija o njem prodrla do širših plasti družbe. Potemtakem ni čudno, če se nato pojavijo razne neutemeljene obtožbe punka kot nihilističnega in destruktivističnega gibanja, zakaj tam, kjer informacije ne prodre, se rade porodijo najrazličnejše domneve, docela pa se prezre, da je ta kultura v resnici nasilno potisnjena na raven subkulture (Kavčič 1981, 54).

Med sprejetimi stališči in usmeritvami Republiške konference ZSMS s problemske seje (kulturnega plenuma) je 12. točka opredeljevala tudi nov odnos do množične glasbe in množične kulture, torej tudi do punka (Vurnik 2005, 250). V prihodnje naj bi se »zavzemala za okrepljeno, družbeno podprto teoretsko delo na področju množične glasbe in množične kulture nasploh in za bolj poglobljeno razpravo o posameznih pojavnih oblikah množične glasbe kot kulture mladih, posebno še v primerih radikalnih prelomov znotraj množične kulture, kakršen je bil v zadnjem času na primer pojav tako imenovanega punka« (O kulturni politiki ZSMS in dejavnosti mladih na področju kulture, kulturni plenum ZSMS 1981, 97). Zavezala se je tudi, da »bo spodbujala ljubiteljsko množično glasbo mladih in nudila svojo pomoč pri zagotavljanju možnosti vadbe in nastopov glasbenim skupinam mladih« ter za načrtnejšo in odgovornejšo programsko politiko produkcije plošč, snemanja in predvajanja

slovenske mladinske množične glasbe (O kulturni politiki ZSMS in dejavnosti mladih na področju kulture, kulturni plenum ZSMS 1981, 97).

Problemska seja oz. kulturni plenum je torej pomenil prvo priznanje punka kot legalne množične kulture mladih, kar je leto dni kasneje potrdil še 11. kongres ZSMS v Novem mestu. Vendar se ne glede na to ni kaj dosti spremenilo – punk je ostal provokativen, ZSMS pa je bila še vedno ena od družbenopolitičnih organizacij, v marsičem še podrejena Zvezi komunistov Slovenije in Socialistični zvezi delovnega ljudstva, ki se s punkom še nista sprijaznili (Vurnik 2005, 251). Vse to postane jasno ob nacipunk aferi in ob izidu članka o risanju kljukastih križev jeseni in pozimi leta 1981.

3.3 NACIPUNK AFERA

Začetek in tudi konec t. i. nacipunk afere je težko določiti. Nekateri avtorji za začetek označujejo september 1981, spet drugi november in december 1981. Prav tako je težko določiti konec nacipunk afere, saj so bile obtožbe zoper punk, ki so izvirale iz te afere, omenjane še v prihodnjih letih. Kot že omenjeno, za začetke nacipunk afere štejemo jesen in zimo leta 1981. Vse skupaj se je začelo, kot v članku pravi Vidmar (1984, 6–7), konec septembra, ko so bili aretirani in zaprti v preiskovalni zapor trije domnevni nacipunkerji in pripadniki skupine 4 R ali 4 rokovnjači, kar je po nekaterih neuradnih interpretacijah pomenilo Četrti rajh. Posledično so se hkrati sprožile serije preiskav in zaslišanj, ki so zajele širok krog punkerjev. »Police oppression«, ki je bila dotlej nekako del trde, a neizogibne igre, ki sta jo punkovski izziv in (sub)kulturna drugačnost igrala s silami vladajoče družbe, se je čez noč spremenila v kruto realnost: miličniki so prihajali po punkerje domov v zgodnjih jutranjih urah, in to več dni zapored, prihajali so ponje v šolo, kamorkoli« (Vidmar 1984, 6–7). To je bilo izredno stanje – punk je bil dobesedno postavljen izven zakona.

Sama osebno vidim izid članka Zlatka Šetince *Kdo riše kljukaste križe?* v Nedeljskem dnevniku 22. novembra 1981 kot nadaljevanje in stopnjevanje nacipunk afere, zato jih tudi združujem v eno podpoglavje. Po izidu omenjenega članka se začne medijska gonja proti punku.

Zlatko Šetinc je zapisal: »Prekleta mularija. Od kod se je pravzaprav vzela? Kdo nam je podtaknil sedemnajstletnike, ki v zabavo mučijo sošolca, pa fante, ki ubijajo vrstnike. Ki kradejo avtomobile, pijančujejo in celo uživajo mamila. Od kod so prišli mladeniči, ki po zidovih rišejo kljukaste križe, sestavljajo programe nove nacionalsocialistične stranke in se

pozdravljajo z dvignjeno desnico?» (Šetinc 1981, 3) Zgodbo o brutalnem najstniškem nasilju je povezal z aretacijo domnevnih nacipunkerjev in risanjem grafitov ter za krivca označil punk. Nadaljeval je: »Kdo je pokvaril fante in dekleta, ki petnajst, šestnajst, osemnajst let živijo med nami, ki jim dajemo vse, kar potrebujejo (in še več), ki se šolajo v naših šolah? V domovini, v kateri je lepo biti mlad, kot pojejo šolarji« (Šetinc v Žerdin 2002, 39). Punku v nadaljevanju pripiše spogledovanje z nacizmom in fašizmom: »Nič novega ne bomo povedali, če zapišemo, da se, zlasti v Veliki Britaniji, na punk lepijo tudi najrazličnejše fašistične ideje in organizacije. Nekateri skupine niti ne skrivajo svoje izrazite anarhistične in pronacistične usmerjenosti in njihovi koncerti velikokrat spominjajo na Goebbelsove shode nacistične mladine« (Šetinc v Žerdin 2002, 39). Žerdin (2002, 39) pravi, da je Šetinc punkersko sceno želel rahlo diferencirati, saj v članku omenja tudi to, da so Pankrti dobili nagrado sedem sekretarjev SKOJA. Loti se tudi samih grafitov: »A vendarle so se ob punkovskih napisih na zidovih pojavila pronacistična gesla in znaki. Organi za notranje zadeve so v Ljubljani odkrili skupino osemnajstih mladoletnikov – piscev teh napisov in simbolov. Svojih dejanj niti niso obžalovali; kot pristaši punk gibanja zagovarjajo anarhijo in ocenjujejo to gibanje kot boj za popolno svobodo« (Šetinc 1981, 3). V članku se dotakne tudi skupine 4 R in pravi, da je pronacistično in šovinistično podkovana punk skupina. Po njegovih besedah naj bi člani skupine začeli razmišljati o organizaciji nacionalsocialistične stranke, ki naj bi temeljila na idejni platformi slovenskega nacionalizma, nacizma in protikomunizma. Skupina naj bi delovala po vzoru neonacistično usmerjene Nacionalne fronte v Veliki Britaniji (Šetinc 1981, 3).

Po izidu članka so medijski prostor preplavili različni članki na to temo, od zagovarjanja do nasprotovanja punku, pisma bralcev ipd. Eden glavnih smotrov – javna diskvalifikacija punka in preusmeritev pozornosti javnosti od njegovih družbeno kritičnih sporočil k obrobni deviaciji – je le bil dosežen. Punk je bil potisnjen v defenzivo, v boj za golo preživetje in vsaj minimalno legitimnost (Vidmar 1984, 6–7).

Že pred izidom »kljukastih križev« je moč zaslediti razprave o »nevarnih tendencah«, ki se pojavljajo znotraj punk gibanja. V intervjuju Srečo Kirn, ki je v tistem času prevzel funkcijo predsednika komisije za idejno politično delo pri Republiški konferenci ZSMS, odgovarja: »Druga tendenca, ki se pojavlja znotraj punk gibanja, bolj nevarna in zame res tista, ki bi ji morali posvetiti pozornost. Ta tendenca je vezana na nacionalistične izpade. Zanimivo je, da so se te tendence pojavile analogno kot desno gibanje tudi v Veliki Britaniji, vezano na nacionalno fronto Velike Britanije. Pri nas se to najbolj manifestira v parolah o "čisti

Sloveniji”, v katerih so delavci iz drugih republik sovražniki, ki jih je treba pregnati« (Kirn 1981, 5). Sicer pa Kirnovo razglabljanje o nevarnih tendencah ni bilo plod njegove domišljije – na sedež ZSMS je poročevalec z ministrstva za notranje zadeve prinesel novice o nacistični in kontrarevolucionarni podstati punka, kar je na Kirna naredilo največji vtis. Kot pravi sam Kirn v enem izmed kasnejših intervjujev (v Bakše 1989, 62), sta ga Igor Bavčar in Tomaž Mastnak »vzela v roke«, v intervjuju je revidiral svoje stališče in samokritično opustil sume o nacistični naturi punka (Žerdin 2002, 40). Njegovo spremenjeno in bolj spravljivo stališče zasledimo že konec decembra v istem časniku. Kot zavajajočo je zavrnil oceno, da je tisti del mladine, ki čuti pripadnost punkerski sceni, nacionalističen in anarhističen, prav tako se mu je zdelo zavajajoče proglasiti ZSMS za karieristično in zbirokratizirano organizacijo (Vurnik 2005, 253). Postavil je hipotezo o opoziciji znotraj punka, zaradi česar naj bi se znotraj punka začel boj »proti tistemu, kar punk vleče s poti boja za socialistično samoupravljanje in ga vpoteguje ali v nacionalizem ali ga poskuša dezorientirati z nekakšnim kvazi anarhizmom« (Kirn v Vurnik 2005, 254). Na tem mestu je že razgrnil svoje videnje ZSMS – organizacija je postala pripravljena na to, da »zdravi del« punka z vsemi svojimi subkulturnimi atributi postane del ZSMS, s tistim delom punka, ki se je odrekel osnovnim ideološkim opredelitvam sistema, pa naj obračuna punk sam (torej naj bi punkerji znotraj svoje scene izvajali nekakšno diferenciacijo) (Vurnik 2005, 254).

Igor Bavčar (v Bakše 1989, 43) pravi, da je bila nacipunk afera ena od bistvenih zadev. Ob njej je prišlo do ideje o pluralizmu oz. frontnosti mladinske organizacije, ki je bila kasneje razčlenjena v kongresnih dokumentih.

Da zaključim, nacipunk afera je punku dodala pečat nacistoidnosti, ki se ga še dolgo po uradnem koncu afere ni mogel otresti. Je pa po mojem mnenju afera sama pripomogla tudi k napačnemu razumevanju skupine Laibach (nekateri avtorji jo definirajo kot drugi val punka), ki ji je prav tako bilo pripisano spogledovanje z nacizmom in fašizmom, tudi zaradi militarističnih uniform njenih članov. Prepovedana uporaba imena Laibach, prepoved delovanja skupine v slovenskem prostoru, ironično pa je skupina koncertirala drugod po Evropi in je še danes bolj priznana in cenjena v tujini kot pa na slovenskih tleh.

3.4 RAZPRAVA O PUNKU NA REPUBLIŠKI KONFERENCI ZSMS

Predsedstvo Republiške konference je 15. decembra 1981 organiziralo razgovor o vprašanju punka v situaciji, kakršno je načrtal članek *Kdo riše kljukaste križe?* v Nedeljskem dnevniku. Kar se tiče odnosa ZSMS do punka je bila ta razprava prelomnega značaja in pomeni drugo uradno priznanje punka s strani ZSMS.

Pred pregledom sklepov razgovora si velja ogledati nekatere izjave. Igor Bavčar je ugotovil, da se od mladinske organizacije zahteva na eni strani opredelitev punka kot izrazito negativnega pojava, z druge strani pa se izvajajo pritiski za obravnavanje punka kot pozitivnega pojava. Obe strani sta ZSMS postavljali v vlogo razsodišča oz. sta hoteli izsiliti pozicijo ZSMS kot centralnega aparata, ki bo odločil. ZSMS je bila prisiljena v sprejetje jasnega stališča za ali proti punku (Vurnik 2005, 254–5).

Za kakršnokoli stališče bi se zavzeli na razpravi, so si ga morali izboriti tudi na predsedstvu. Stališča so bila na predsedstvu Republiške konference ZSMS predstavljena in sprejeta 24. decembra 1981 in so bila naslednja:

1. *Na osnovi stališč kulturnega plenuma ZSMS in razprave v predsedstvu RK ZSMS ugotavljamo, da je punk – rock oblika množične popularne glasbe mladih, ki omogoča uveljavljanje in izražanje družbeno kritičnih in osveščajočih vsebin v naši popularni glasbi in taka objektivno predstavlja kritiko njenih dominantnih meščanskih oblik in vsebin. Ob tem pa se zavedamo, da je tudi ta oblika množične popularne glasbe mladih tako kot vse druge oblike izražanja interesov mlade generacije določena s temeljnimi družbenimi protislovji, ki znotraj nje nastopajo na specifičen način. Zato se zavzemamo za obravnavanje družbenih in idejnih razsežnosti tega pojava z vso kritičnostjo in na temelju konkretne marksistične analize znotraj boja za spreminjanje odnosov v množični kulturi, posebej v glasbi, na osnovi socialističnega samoupravljanja. Zato zavračamo površno senzacionalistično in politično diskvalifikatorsko obravnavanje tega pojava, ki se je v zadnjem času uveljavilo v nekaterih slovenskih in širših jugoslovanskih množičnih občilih (Razprava o punku na RK ZSMS v Punk pod Slovenci 1984, 267).*
2. »Ugotavljamo, da je nacionalizem v naši celotni družbi prisoten in da narašča. Ob tem, ko najodločneje obsojamo ta pojav, hkrati ugotavljamo, da povezovanje nacionalizma s punkom, kot se je pojavilo v nekaterih množičnih občilih, ni utemeljeno, pač pa

lahko predstavlja poskus zakrivanja dejanskih žarišč nacionalizma v naši celotni družbi« (Razprava o punku na RK ZSMS v Punk pod Slovenci 1984, 267).

Poleg teh dveh stališč je bilo sklenjeno še, da naj delegati ZSMS v Socialistični zvezi delovnega ljudstva sprožijo razpravo o senzacionalizmu v množičnih medijih, delegati ZSMS v Raziskovalni skupnosti Slovenije pa naj podprejo vse tiste raziskave, ki so zajemale analize družbenoekonomskega položaja mladih. Zahtevali so tudi, da Republiški sekretariat za notranje zadeve obvesti javnost o postopkih svojih delavcev do mladih, ki so se identificirali s punkom. Ta zahteva je pravzaprav segla najgloblje v odnos med policijo in punkom, saj je bilo s tem, ko je bila uvrščena med sklepe Republiške konference ZSMS, ravnanje miličnikov s posamezniki (punkerji) s strani ZSMS pojmovano kot neprimerno oz. kot nepotrebno in maltretirajoče (Razprava o punku na RK ZSMS v Punk pod Slovenci 1984, 267 in Vurnik 2005, 255–6).

Igor Bavčar v že prej omenjenem intervjuju (v Bakše 1989, 44) pravi, da je bilo priznanje punka s strani ZSMS zelo pomembno. »Bili smo pred tem, da jih skorajda ne bi priznali. S tem bi jih politično diskvalificirali in omogočili represijo nad njimi« (Bavčar v Bakše 1989, 44). Priznavanje soobstoja ZSMS in punk gibanja že kaže zametke pluralizma in frontnosti mladinske organizacije.

3.5 11. KONGRES ZSMS

11. kongres ZSMS se je odvijal 23. in 24. oktobra 1982 v Novem mestu. Za punk kot gibanje, pa tudi za razvoj ZSMS, je bilo ključno vprašanje, ali punk priznati ali ne, tudi še po tem, ko je ZSMS punk dvakrat že priznala. Kongres v Novem mestu je punk legaliziral še tretjič. Za mladinsko organizacijo je bilo to vprašanje tako ključnega pomena, da je bilo nakazano že v uvodnem govoru predsednice Republiške konference ZSMS Darje Colarič (Vurnik 2005, 259). Punk je formalno podprla:

Frontnost mladinske organizacije se je resnično okrepila, kakorkoli se že čudno sliši, nikomur ni uspelo zabiti klina med mlade in njihovo organizacijo; največja nevarnost, da bi se to zgodilo, nam je grozila ravno ob vprašanju punka. Toda ravno tu smo, ne da bi hoteli, ta novi val med mladimi institucionalizirati, uspeli ohraniti njegovo samostojnost, ter zavrniti poskuse, da bi našo organizacijo zoperstavili tisočim, ki se s punkom identificirajo (Colarič v Tomc 1994, 197).

Legalizacija punka je bila za ZSMS izrednega pomena, saj je bil punk prva in s tem preizkusna skupina, ki je v frontno in po novem tudi pluralno naravnano organizacijo vstopila od zunaj in je s tem pomenila svojevrsten preizkus ob poznejšem vstopanju novih družbenih gibanj (Vurnik 2005, 259).

Hud odpor proti punku pa se je pokazal na 11. kongresu Zveze socialistične mladine Jugoslavije v Beogradu konec leta 1982, kjer je delegat Dragan Štrbac od kongresa zahteval, naj se izjasni o razpravi Marjana Ogrinca, ki je punk branil pred obtožbami, povezanimi z nacizmom (Vurnik 2005, 258 in 11. kongres ZSMJ v Punk pod Slovenci 1984, 358–360).

3.6 12. KONGRES ZSMS

Štiri leta kasneje, od 4. do 6. aprila 1986, je potekal 12. kongres ZSMS v Krškem. Ob pregledu dokumentov 12. kongresa ZSMS nam postane jasno, da se mladinska organizacija s punkom ni preveč ukvarjala, moč pa je zaslediti nekaj besed in stališč, ki so bila sprejeta v zvezi s skupino Laibach. Enako v svojem delu ugotavlja Tomc (1994, 198), ki pravi, da je zanimanje za punk subkulturo upadlo in da predstavniki mladinske organizacije niso vedeli, kako bi jo dejansko lahko uporabili. Približali so se ji lahko le v izjemnih situacijah, ko se je subkultura politizirala, zato tudi ni presenetljivo, da so se ukvarjali samo še s skupino Laibach (Tomc 1994, 198).

V drugem poglavju in sedmi točki (Dokumenti 12. kongresa ZSMS 1986, 38) so zapisali: »Zahtevamo, da se pobude in sprejeta stališča za legalizacijo imena in dejavnosti skupine Laibach nemudoma realizirajo.«

Odnos ZSMS do punk subkulture je bil bolj ali manj omejen na izjave o dobrih namerah, saj punkerji za njih niso imeli prave uporabne vrednosti. Drugače je bilo s skupino Laibach, saj je kot del Neue Slowenische Kunst v večji meri predstavljala avantgardno gibanje kot pa rockovsko skupino. Kot umetnike je bilo mogoče skupino Laibach in tovariše uporabiti za legitimacijo specifične kulturne platforme mladinske organizacije, za kar so bili na drugi strani punkerji izrazito neprimerni, zato ne preseneča, da so začeli mladinski voditelji financirati številne projekte NSK kot konstitutivne dele alternativne kulturne politike mladinske organizacije, ki jo je ločevala od starševske partijske krovne organizacije (Tomc 1994, 198–9). Vendar je NSK mladinski organizaciji nudil le alternativno kulturno identiteto, ki je ni toliko potrebovala kot pa alternativno politično orientacijo, da bi na ta način vzpostavila tudi politične meje do partijske organizacije. Zato ne preseneča, da so jih na tem

kongresu še bolj od skupine Laibach zanimala nova družbena gibanja. Bolj ko so se osamosvajali, bolj ko so dejansko postajali avtonomni, bolj se jim je zastavljalo vprašanje oblike in vsebine političnega delovanja, ki naj bi zasedlo prazno mesto bivše pomožne organizacije komunistov. Če upoštevamo vse to skupaj, nam postane jasno, da je upadel interes za punk subkulturo, saj so se ukvarjali z vzpostavljanjem novih kulturnih in političnih mej svoje organizacije (Tomc 1994, 199).

3.7 NOVA DRUŽBENA GIBANJA

Kulturne, politične in ekonomske spremembe v sedemdesetih in v začetku osemdesetih let dvajsetega stoletja so botrovale nastanku novih družbenih gibanj v zahodni Evropi in Severni Ameriki. Na splošno so se gibanja navezovala na teme, povezane z ekologijo, mirovništvom, spolno enakopravnostjo in enakopravnostjo spolne usmerjenosti. Čeprav so korenine nekaterih idejnih izhodišč gibanj segale že v začetek dvajsetega stoletja in še dlje v preteklost, so gibanja dobila prilastek nova družbena; predvsem zato, ker so se ukvarjala s praktičnimi problemi sodobnega sveta in tedanjega časa (Vurnik 2005, 260). Danica Fink Hafner (1992, 56) pod pojmom nova družbena gibanja razume družbena gibanja, ki so množično vzniknila v razvitih kapitalističnih družbah na prehodu iz sedemdesetih let v osemdeseta, skoraj istočasno pa so se pojavila tudi v socialističnih državah. Gibanja v demokratičnih državah so bila usmerjena v kritiko učinkov modernizacije, v socialističnih državah pa je bil njihov cilj razkroj obstoječih avtoritarnih političnih sistemov.

Kot že nakazano v prejšnjem podpoglavju, se začne z 12. kongresom ZSMS mladinska organizacija zanimati za nova družbena gibanja. V slovenskem prostoru govorimo o mirovnih, ekoloških in duhovnih gibanjih, ki so bila najbolj izrazita, ter o feminističnem, antipsihiatričnem gibanju in o gibanju za destigmatizacijo homoseksualnosti. Sicer sama definicija novih družbenih gibanj v tem kontekstu ni toliko pomembna, se pa na tej točki postavlja naslednje vprašanje:

Kaj ima punk subkultura oz. gibanje ter odnos mladinske organizacije do tega specifičnega pojava opraviti z nadaljnjimi družbenopolitičnimi dogajanja in nastankom novih družbenih gibanj?

Priznanje in legalizacija punka s strani ZSMS sta bila izrednega pomena. Punk je predstavljal pojav, ki se je razvijal in deloval zunaj uradnih institucij. Ko ga je mladinska organizacija sprejela pod svoje okrilje in ga po eni strani s tem tudi zaščitila, je v frontni in pluralni

organizaciji predstavljal nekakšen preizkus za vstop novih družbenih gibanj v kasnejših letih, poleg tega je punk v civilno družbo »pripeljal« določeno mero kritičnosti, ki se kaže tudi v nadaljnjih družbenih gibanjih. Ker je ZSMS že imela izkušnje s takšnimi interesnimi skupinami, kot so nova družbena gibanja, so se tudi odnosi med njimi hitro oblikovali v smislu zaščitništva in pokroviteljstva.

4 SKLEP IN UGOTOVITVE

Cilj diplomskega dela je bil ugotoviti, kakšen odnos je imela mladinska organizacija ZSMS do punk gibanja in obratno. Zanimalo me je, kje se ta odnos kaže in kako se skozi leta spreminja ter kaj vpliva na spremembe samega odnosa. Ne nazadnje so me zanimale tudi posledice tega odnosa za nadaljnja družbenopolitična dogajanja, bolj natančno za nova družbena gibanja, ki so nastala v osemdesetih letih.

Preden se lotim odgovorov na prej zastavljena raziskovalna vprašanja, naj povzamem še določene ugotovitve in razlage, ki sem jih predstavila skozi diplomsko delo. Če pogledamo stanje Slovenije oz. Jugoslavije v raziskovanem obdobju, lahko rečemo, da se z relativno visokim življenjskim standardom sedemdesetih let v začetku osemdesetih začnejo pojavljati kriza in pomembna ideološka vprašanja o smislu obstoja Titovega socialističnega sistema in skupne države. Kot že rečeno, je oblast vse potencialne nasprotnike političnega sistema pravočasno utišala, tako da očitnejših opozicijskih gibanj v tistem času ni mogoče opaziti. Pojavi se in deželo razburi punk s svojo provokativnostjo in kritičnostjo. Javnost in oblast sta šokirani, saj se s podobno subkulturo oz. gibanjem, ki bi se razvijalo zunaj uradnih institucij, še nista srečali. Punk ni sodil v opozicijo, želel je predvsem širiti javni prostor, oblasti pa so v njem prepoznale grožnjo socialističnemu sistemu in so do njega gojile nekakšno »represivno toleranco«. Kulturna politika se za punk oz. množično glasbo in sceno nasploh ni preveč zanimala. Tudi mladinska organizacija ZSMS se na začetku s punkom ni ukvarjala, prav tako punkerjev ni zanimala politika, saj je njihova subkultura delovala v nekakšen paralelnem svetu. Po očitkih, da se punk spogleduje z nacizmom in s fašizmom, je mladinska organizacija pristopila k problematiki in punk po nekaj pregovarjanjih, sejah ter razpravah priznala ter ga sprejela pod svoje okrilje. S tem si je pridobila pluralnost in se postopoma osamosvojila od starševskih organizacij, od zunaj sprejela nova družbena gibanja ter jim dala legitimnost in možnost vstopa v politično sfero.

In da ne nazadnje v zaključeni celoti odgovorim še na zastavljena raziskovalna vprašanja:

Odnos ZSMS do punka se skozi leta spreminja. Če se v času 10. kongresa mladinska organizacija za punk ni zanimala, se s kulturnim plenumom in nacipunk afero leta 1981 ta odnos spremeni. Če se dotaknem še odnosa punkerjev do mladinske organizacije, lahko rečem, da se punkerji s politiko niso ukvarjali, pravzaprav jih ni zanimala. Zanimali sta jih scena in subkultura, ki pa sta delovali v svojem paralelnem svetu, zunaj uradnih institucij.

ZSMS se je za punk zanimala toliko, da je, ko je bilo potrebno, prepovedala nastope punkerskih skupin ter tiskovne in snemalne produkcije, proti samemu obstoju punka pa ni nikoli nastopila. Kot že rečeno, ključno obdobje v odnosu ZSMS do punka je leto 1981, ko je organiziran kulturni plenum, v dogajanju je nacipunk afera, izide članek *Kdo riše kljukaste križe?* ter sklicana je razprava na temo punka. Na kulturnem plenumu se pojavi kar nekaj razprav in razmišljanj na temo punka. Sprejmejo spremenjeno stališče do množične glasbe in množične kulture, se pravi tudi do punka. Sklenejo, da se bodo zavzemali za bolj poglobljeno razpravo o pojavnih oblikah tako množične glasbe kot tudi kulture mladih, posebno še v primerih radikalnih prelomov znotraj množične kulture, za kar označujejo punk. Zavežejo se k temu, da bodo nudili pomoč pri zagotavljanju vadbe in nastopov glasbenim skupinam mladih. Kulturni plenum tako predstavlja prvo priznanje punka kot legalne množične kulture mladih. Drugo priznanje punka predstavlja izredna seja oz. razprava na temo punka konec leta 1981, ko se z nacipunk afero in izidom članka *Kdo riše kljukaste križe?* punku očita nacistoidnost. V tem obdobju so povečani pregoni in racije punkerjev na javnih prostorih in tudi po domovih. Izredna seja je sklicana z namenom, da se spregovori o napačnih predstavah o punku kot sovražniku socialističnega sistema oz. kot gibanju, ki se opira na nacizem in fašizem. Na razpravi se s punka sperejo napačni očitki, v stališčih je zapisano tudi, naj policija preneha s pregonom privržencev punk subkulture. Na tej točki mladinska organizacija punk še drugič prizna, ga na nek način zaščiti in ga vključi v svojo frontno in pluralno organizacijo. Spravi ga pod svojo streho. To se pokaže še na 11. kongresu leta 1982, ko je punku legitimnost dodeljena še tretjič. Priznanje je bilo pomembno, saj je punk kot gibanje predstavljal prvo in preizkusno skupino, ki je v organizacijo vstopila od zunaj. Ohranili so samostojnost punka, ne da bi ga tudi institucionalizirali. 12. kongres ZSMS leta 1986 se s punkom ne ukvarja preveč poglobljeno, zasledimo zavzeta stališča glede skupine Laibach, ki pa je mladinski organizaciji predstavljala nekaj več kot samo punk skupino. Laibach kot del NSK je predstavljala avantgardno gibanje, ki je po eni strani mladinski organizaciji dodelilo le alternativno kulturno identiteto. ZSMS je v tem času potrebovala več, potrebovala je alternativno politično identiteto, zato tudi večje zanimanje za nova družbena gibanja, ki so v tistem obdobju nastajala. ZSMS se počasi otresa pokroviteljstva, pod svoje okrilje v osemdesetih letih sprejema novonastala družbena gibanja. Odnos ZSMS do punka in *vice versa* je za mladinsko organizacijo na nek način predstavljal preizkus, kako naj gibanja, nastala izven uradnih institucij, vanjo vstopajo. S tega vidika je v nadaljnjih letih ZSMS nova družbena gibanja relativno hitro sprejela in jim dala legitimnost. Punk kot tak pa je predvsem širil javni prostor, izražal kritičnost na svoj specifičen način ter po vsej verjetnosti pri mnogih

prispeval k temu, da so se zavedali, da sistem, v katerem živijo, ni najbolj svoboden, kaj šele večer.

5 LITERATURA

- 1 11. kongres ZSM Jugoslavije. 1984. V *Punk pod Slovenci*, ur. Tomaž Mastnak, 358–360. Ljubljana: KRT.
- 2 Barker, Chris. 2000. *Cultural studies: Theory and practice*. London: Sage.
- 3 Bakše, Ingrid. 1989. *Ne čakaj na maj*. Ljubljana: RK ZSMS.
- 4 Brake, Mike. 1983. *Sociologija mladinske kulture in mladinskih subkultur*. Ljubljana: KRT.
- 5 Čopič, Vesna in Tomc, Gregor. 1997. *Kulturna politika v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 6 *Dokumenti 12. kongresa ZSMS*. 1986. Ljubljana: RK ZSMS.
- 7 Fink Hafner, Danica. 1992. *Nova družbena gibanja – subjekti politične inovacije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 8 Hribar, Samo. 1981. Množična kultura mladih. V *O kulturni politiki ZSMS in dejavnosti mladih na področju kulture: Kulturni plenum ZSMS*, ur. Samo Mihelin, 39–41. Ljubljana: ABC 14.
- 9 Kavčič, Bojan. 1981. Ali televizija posveča dovolj pozornosti množični kulturi mladih. V *O kulturni politiki ZSMS in dejavnosti mladih na področju kulture: Kulturni plenum ZSMS*, ur. Samo Mihelin, 52–54. Ljubljana: ABC 14.
- 10 Kirn, Srečo. 1981. Mladi nismo dovolj oboroženi za razredni boj. *Mladina* 45: 4–5.
- 11 Krajcar, Urban. 2003. *Civilna družba in oblast v Sloveniji na prehodu v pluralizem*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 12 Leksikon Cankarjeve založbe. 1988. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- 13 Lovšin, Peter. 2015. Intervju z avtorico. Ljubljana, 14. januar.

- 14 Mahkovec, Uroš in Vogrinc, Jože. 1981. Množična glasba in kultura mladih. V *O kulturni politiki ZSMS in dejavnosti mladih na področju kulture: Kulturni plenum ZSMS*, ur. Samo Mihelin, 26–35. Ljubljana: ABC 14.
- 15 Mrevlje, Matej. 2004. *25 let punka v Sloveniji: Spremembe na punkovski sceni*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 16 Muršič, Rajko. 2000. *Trate vaše in naše mladosti: Zgodba o mladinskem in rock klubu*. Knjiga I. Ceršak: Subkulturni azil.
- 17 *O kulturni politiki ZSMS in dejavnosti mladih na področju kulture: Kulturni plenum ZSMS*, ur. Samo Mihelin. 1981. Ljubljana: ABC 14.
- 18 Postrak, Milko. 2002. Uporniške mladinske subkulture: Razkazovanje lastne drže. V *Cooltura: Uvod v kulturne študije*, ur. Aleš Debeljak, Peter Stankovič, Gregor Tomc in Mitja Velikonja, 157–174. Ljubljana: Študentska založba.
- 19 Potokar, Andreja. 1984. Pank u Lublan. V *Punk pod Slovenci*, ur. Tomaž Mastnak, 32–46. Ljubljana: KRT.
- 20 Razprava o punku na RK ZSMS. 1984. V *Punk pod Slovenci*, ur. Tomaž Mastnak, 266–267. Ljubljana: KRT.
- 21 Repe, Božo. 2002. Vloga slovenskega punka pri širjenju svobode v samoupravnem socializmu sedemdesetih let. V *Punk je bil prej: 25 let punka pod Slovenci*, ur. Peter Lovšin, Peter Mlakar in Igor Vidmar, 54–65. Ljubljana: Cankarjeva založba in ROPOT.
- 22 --- 2001. *Slovenci v osemdesetih letih*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije.
- 23 Šetinc, Mile. 1981. ZSMS – kultura – kulturna politika. V *O kulturni politiki ZSMS in dejavnosti mladih na področju kulture: Kulturni plenum ZSMS*, ur. Samo Mihelin, 3–21. Ljubljana: ABC 14.

- 24 Šetinc, Zlatko. 1981. Kdo riše kljukaste križe?. *Nedeljski dnevnik*, 3 (22. november).
- 25 Tomc, Gregor. 1984. Spori in spopadi druge Slovenije. V *Punk pod Slovenci*, ur. Tomaž Mastnak, 9–28. Ljubljana: KRT.
- 26 --- 1989. *Druga Slovenija: Zgodovina mladinskih gibanj na Slovenskem v 20. stoletju*. Ljubljana: KRT.
- 27 --- 1994. *Profano: Kultura v modernem svetu*. Ljubljana: KRT.
- 28 --- 2002. Škandal v rdečem baru. V *Punk je bil prej: 25 let punka pod Slovenci*, ur. Peter Lovšin, Peter Mlakar in Igor Vidmar, 86-90. Ljubljana: Cankarjeva založba in ROPOT.
- 29 --- 2010. A tale of two subcultures: A comparative analysis of hippie and punk subcultures in Slovenia. V *Remembering utopia: The culture of everyday life in socialist Yugoslavia*, ur. Breda Luthar, Maruša Pušnik, 165-197. Washington: New Academia.
- 30 Velikonja, Mitja. 1999. Drugo in drugačno: Subkulture in subkulturne scene devetdesetih. V *Urbana plemena: Subkulture v Sloveniji v devetdesetih*, ur. Peter Stankovič, Gregor Tomc, Mitja Velikonja, 14–22. Ljubljana: Študentska založba.
- 31 Vidmar, Igor. 1981. ZSMS in punk. V *O kulturni politiki ZSMS in dejavnosti mladih na področju kulture: Kulturni plenum ZSMS*, ur. Samo Mihelin, 36–39. Ljubljana: ABC 14.
- 32 --- 1984. Poslednja sodba – epilog »naci-punkovske« afere. *Mladina* 17: 6–7.
- 33 Vurnik, Blaž. 2005. *Med Marxom in punkom: Vloga Zveze socialistične mladine Slovenije pri demokratizaciji Slovenije (1980–1990)*. Ljubljana: Modrijan.
- 34 Žerdin H., Ali. 2002. Kratki kurz zgodovine pankaa. V *Punk je bil prej: 25 let punka pod Slovenci*, ur. Peter Lovšin, Peter Mlakar in Igor Vidmar, 8–53. Ljubljana: Cankarjeva založba in ROPOT.